

ZOEKLICHTEN BIJ DE STUDIE VAN JEUGDLITERATUUR

Zoeklichten bij de studie van jeugdliteratuur

Vanessa Joosen
Helma van Lierop-Debrauwer
Sara Van den Bossche
Suzanne van der Beek
Frauke Pauwels
Emma-Louise Silva

Open Press Tilburg University
Tilburg, The Netherlands

© Vanessa Joosen, Helma van Lierop-Debrauwer, Suzanne van der Beek, Sara Van den Bossche,
Frauke Pauwels, Emma-Louise Silva

Design, typesetting, copyediting: LINE UP boek en media bv
Omslagfoto: Uit het prentenboek *Oneindig ver*, Winny Ang & Marie Van Praag, De Eenhoorn (2023)

ISBN: 9789403822488

DOI: <https://doi.org/10.56675/zbdsvj>

Dit werk is verschenen onder de Creative Commons-licentie Naamsvermelding-NietCommercieel-Geen-AfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CCBY-NC-ND 4.0). De volledige licentievoorwaarden zijn beschikbaar op creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode

Voor Toin Duijx

Als dank voor zijn inspirerende werk voor de studie van
de jeugdliteratuur en voor zijn onvoorwaardelijke steun
en warme vriendschap

Dankwoord

Dit handboek kwam tot stand dankzij de financiële steun van verschillende instanties. Graag bedanken we de Nederlandse afdeling van IBBY (the International Board on Books for Young People), het Departement Letterkunde van de Universiteit Antwerpen, het Namur Institute of Language, Text, and Transmediality, het Departement Cultuurwetenschappen van Tilburg University, en Tilburg University Press. Het hoofdstuk “Leeftijd” werd geschreven binnen het project “Constructing Age for Young Readers,” waarvoor we konden rekenen op een beurs van de European Research Council onder het Europese kaderprogramma Horizon 2020 (beurscontract nummer 804920).

Verschillende auteurs en illustratoren stelden hun werk voor dit handboek ter beschikking. Veel dank aan Winny Ang, Shamisa Debroey, en Marie Van Praag.

We zijn erkentelijk voor de steun en het inspirerende werk van onze collega's aan de universiteiten van Antwerpen, Namen en Tilburg. We danken onze studenten voor hun stimulerende vragen en boeiende discussies. We hopen dat zij veel zullen hebben aan dit handboek.

Tot slot zijn we Fieke Van der Gucht dankbaar voor het zorgvuldig redigeren van het manuscript.

Inhoudsopgave

Dankwoord	VII
Lijst van afbeeldingen	XI
Hoofdstuk 1 Inleiding	1
Jeugdliteratuur in beweging	3
Maatschappij in beweging	5
Onderzoek in beweging	8
Opzet en overzicht	9
Hoofdstuk 2 Macht – Voor nu én later	17
Agency	18
Aetonormativiteit	21
Childism	25
Might: macht voor nu en later	27
Conclusie	31
Hoofdstuk 3 Leeftijd – Van opgroeien tot ouderdom	35
Leeftijd lezen: een mimetische en een semiotische benadering	39
Een bijzonder rare volwassene	42
Geen gewone oma	47
Conclusie	50
Hoofdstuk 4 Ruimte – (G)een plek voor kinderen	55
Ruimte maken	57
Van ruimte naar chronotoop	60
Liminaliteit en veranderende ruimtes	62
Ruimte voor natuur	66
Ecofictie, dystopieën en eco-helden	70
Conclusie	72

Hoofdstuk 5	Het brein – In en buiten hokjes denken	76
	Vorbij de mens: het posthumanisme	79
	Door de mens: cognitieve literatuurwetenschap	83
	Het DNA van denken: <i>Het raadsel van alles wat leeft, of de stinksokken van Jos Grootjes uit Driel</i>	88
	Conclusie	94
Hoofdstuk 6	Groep – Diversiteit op vlak van gender en etniciteit in jeugdliteratuur	98
	Krijtlijnen van het onderzoeksdomein	102
	Onderzoekspeerpunten, kernvragen, en methodologieën	104
	Casus: met het ruimteschip koers zetten naar een betere toekomst	124
	Conclusie	130
Hoofdstuk 7	Levensverhalen – Zijn en gezien worden	137
	Levens in woord en beeld	139
	Functies van levensverhalen	144
	Het falende geheugen	145
	Authenticiteit	146
	Ethiek	150
	Partnerschap	153
	Conclusie	158
Hoofdstuk 8	De werkkamer – “zo messy!”	162
	Genetische literatuurwetenschap	163
	Pre-compositie: inspiratie, intertekstualiteit, creatieve samenloop, exogenese, correspondentie	167
	Compositie: endogenese, <i>bon à tirer</i>	176
	Post-compositie: epigenese, paratekst	186
	Conclusie	187

Hoofdstuk 9	Blad, scherm, doek – Jeugdliteratuur en andere media	192
	Een drievoudige verschuiving	196
	Verschuivingen in betrokkenheid: vertellen, tonen, deelnemen	199
	Casus: <i>Lampje</i>	200
	Een kakofonie van adaptaties	206
	Iedereen verhalenmaker!	209
	Conclusie	211
Hoofdstuk 10	Vertalingen – Grenzeloos lezen	215
	De rol van de vertaler	217
	Wat heet een goede vertaling?	220
	Een sociologisch perspectief op vertalen	224
	Casus: <i>Julian is een zeemeermin</i>	227
	Conclusie	235
Hoofdstuk 11	Lezers – Aanleg en omgeving	239
	Nature of nurture?	241
	De lezer als betekenisgever	243
	De opbrengsten van jeugdboeken lezen	249
	Kinderen en jongeren als boekenexperts	250
	De Nederlandse en Vlaamse Kinderjury	253
	Conclusie	256
Trefwoorden- en namenregister		260

Lijst van afbeeldingen

Figuur 2.1	Blad uit <i>De allerbeste uitvinding van de hele wereld</i> (Debroey, 2021)	30
Figuur 4.1	Lennox spiekt door het sleutelgat (Zevenbergen 2021)	63
Figuur 4.2	Het Onzichtbare Ziekenhuis via Google Maps (Zevenbergen 2021)	64
Figuur 4.3	Lennox en Aya bewegen zich door de ruimte (Zevenbergen 2021)	65
Figuur 8.1	Blad uit schetsboek (Van Praag 2020)	168
Figuur 8.2	Pinterest (Van Praag 2020)	170
Figuur 8.3	Padlet (Ang en Van Praag 2020)	170
Figuur 8.4	Blad uit notitieboek (Ang 2020)	177
Figuur 8.5, 8.6 en 8.7	Bladen uit schetsboeken (Van Praag 2020)	178
Figuur 8.8	Illustratie met collagetechniek (Van Praag 2021)	179
Figuur 8.9	3 x 7, eerste versie (Ang 2020)	181
Figuur 8.10	3 x 7, vijfde versie (Ang 2020)	183
Figuur 8.11	Idee voor de cover (Van Praag 2022)	184
Figuur 8.12	Word-document met comment van Elly Simoens (Ang 2022)	185
Figuur 8.13	Word-document met comment van Elly Simoens (Ang 2022)	185
Figuur 8.14	Cover <i>Oneindig ver</i> (Ang en Van Praag 2023)	186
Figuur 10.1	Omslag van Nederlandstalige en Franstalige uitgave van <i>De boer en de dierenarts</i> (Lammers en Praagman 2018; Lammers en Praagman 2019)	230
Figuur 10.2	Schutbladen van <i>Julian is een zeemeermin</i> (Love 2019)	232
Figuur 10.3	Oma komt uit de douche en ziet Julian in zijn zeemeerminnenkostuum in de Nederlandse vertaling (Love 2019)	233
Figuur 10.4	Oma loopt weg en laat Julian achter in de Nederlandse vertaling (Love 2019)	233

HOOFDSTUK 1

Inleiding

Vanessa Joosen en Helma van Lierop-Debrauwer

Ze kijkt rond.
Een oneindige zee met glinsteringen.
Onverwachts vonkt een regenboog voorbij.
Haar gedachten stapelen zich op.
Ze proeft de richtingen.
Waarnaartoe?

Deze tekst van Winny Ang hoort bij de illustratie van Marie Van Praag op de cover van dit boek. Ze komen uit het poëtische prentenboek *Oneindig ver* (2023). Samen drukken tekst en beeld een metafoor uit die goed past bij wat we met dit handboek beogen: lezers uitnodigen om verder te kijken, verrassende ontdekkingen te doen en nieuwe ideeën te vormen. Het landschap dat we daarbij verkennen is het veld van de jeugdliteratuur. De verrekijkers en zoeklichten die we aanreiken zijn theoretische benaderingen en concepten die lezers toelaten om nieuwe richtingen te 'proeven' en dingen te zien die eerder buiten hun blikveld lagen. Daarbij hopen we dat lezers, net als de vrouw uit het beeld met haar opstapelende gedachten, zelf geïnspireerd raken om nieuwe ideeën te ontwikkelen en het landschap mee vorm te geven.

In enkele decennia tijd is het landschap van de jeugdliteratuur onmiskenbaar een stuk diverser en complexer geworden. Een halve eeuw geleden deed onderzoek naar jeugdliteratuur nog veel wenkbrauwen fronsen. “Wetenschap was een ernstige zaak en kinderboeken... ja, kinderboeken was iets kinderachtigs en had niets met wetenschap te maken,” schreef historisch pedagoog Lea Dasberg in 1978 (1). Hoewel sommige mensen die mening vandaag nog delen, keerde het tij al eind jaren 1970. De interesse voor jeugdliteratuur aan de universiteiten, niet alleen vanuit de pedagogiek, maar ook vanuit de literatuurwetenschap, nam toen snel toe. Er kwamen speciale tijdschriften voor jeugdliteratuur, zoals *Verkenningen op het gebied van de jeugdliteratuur*, *En nu over jeugdliteratuur*, en *Projekt Jeugdliteratuur*. Naast geschiedkundig en thematisch onderzoek zagen verschillende handboeken het levenslicht in de jaren daarop, zoals *Het verschijnsel jeugdliteratuur* van Rita Ghesquiere (1982), *De wereld van het kinderboek* van Annie Moerkercken-van der Meulen en Hanny Spelbrink (1982), *Wegwijs in de jeugdliteratuur* van Jacques Vos en Conny Meijer (1985), *Leesbeesten en boekenfeesten* van Jan Van Coillie (1999), *Uitgelezen jeugdliteratuur* van Vanessa Joosen en Katrien Vloeberghs (2008), en *Verborgene talenten: Jeugdliteratuur op school* (Mooren et al. 2012). Met de Nederlandstalige handboeken over jeugdliteratuur kun je ondertussen een kleine boekenplank vullen, en met de anderstalige titels erbij kom je al snel aan een flinke boekenkast. Waarom zou je daar nog een titel aan willen toevoegen?

Natuurlijk zijn er een aantal basisgegevens rond jeugdliteratuur die de voorbije decennia onveranderd gebleven zijn, en de inzichten die de bovengenoemde handboeken daarover aanreiken zijn nog steeds relevant. Zo wordt het gros van de kinderboeken al eeuwenlang door volwassenen geschreven, en bedienen zij een publiek van zowel jonge als oudere lezers, zoals Rita Ghesquiere (1982) al helder toelichtte in haar asymmetrische communicatiemodel van de jeugdliteratuur: de zender is doorgaans een volwassene, de ontvanger een kind of volwassene. In het vakjargon heet dat laatste gegeven de *dubbele geadresseerdheid* van de jeugdliteratuur: er wordt een dubbel publiek aangesproken. Volwassenen lezen kinderboeken voor hun eigen plezier, of als bemiddelaars. *Bemiddelaars* zijn volwassenen die beoordelen of bepaalde boeken geschikt zijn voor kinderen en ze vervolgens aan jonge lezers doorgeven. Je kunt daarbij denken aan uitgevers, recensenten, leerkrachten, bibliothecarissen, ouders, en andere opvoeders. Deze bemiddelaars hebben veel macht, en als maker van een kinderboek kun je alleen succesvol zijn als je verhaal ook in de smaak valt bij die volwassenen. De bemiddelaars fungeren immers ook als poortwachters. De vorm en inhoud van jeugdboeken worden dus niet alleen bepaald door wat kinderen graag lezen, maar ook door wat volwassenen zelf graag schrijven en lezen, door wat ze aan kinderen

willen leren, en door wat zij denken dat kinderen interessant zullen vinden. De opvattingen van volwassenen over kinderen, oftewel hun *kindbeeld*, hebben een grote invloed op de thema's die ze aansnijden en de manier waarop ze die thema's aanbrenge(n). Daarnaast spelen hun opvattingen over literatuur een belangrijke rol. Vinden ze dat een verhaal jonge lezers vooral moet laten ontspannen, of dat kinderen ook iets moeten opsteken van wat ze lezen? En wat moeten ze dan leren? Geloven de volwassen makers en bemiddelaars dat kinderen in staat zijn om een moeilijke tekst te begrijpen? Vinden ze het erg dat een kind niet alles begrijpt? Gaan ze ervanuit dat jonge lezers ook kunnen genieten van mooie beelden en taal? Moeten goede kinderboeken ook de toetssteen van een ervaren lezer kunnen doorstaan, of zijn er aangepaste criteria nodig? Samen bepalen de antwoorden op deze vragen de jeugdliteraire poëtica van volwassenen, die mee vorm geeft aan de boeken die op de markt komen en die aan kinderen aangeboden worden.

Kindbeelden en opvattingen over literatuur zijn historisch en cultureel veranderlijk, en ook binnen een maatschappij kunnen volwassenen van mening verschillen over wat geschikte literatuur voor jonge lezers is. Sommigen zien bijvoorbeeld geen graten in de populariteit van reeksen als *Geronimo Stilton* en *Hoe overleef ik* van Francine Oomen, omdat de boeken veel kinderen tot lezen aanzetten door hun toegankelijke plot, humor, en veelvuldig gebruik van illustraties (Ghesquiere 2009: 196). Anderen hekelen de zwakke stijl en het voorspelbare opzet van dergelijke series en pleiten voor verfijndere, leerrijke literatuur die jonge lezers ernstig neemt en van hen ook een grotere inspanning durft te vragen. Deze inzichten en debatten rond kinderen en de rol van jeugdboeken zijn niet nieuw, en de thema's worden dan ook aangesneden in de meeste handboeken die we hierboven vermeldde(n).

Naast deze constanten heeft de studie van de jeugdliteratuur de laatste jaren echter ook een aantal belangrijke verschuivingen gekend. Daardoor schieten de oudere handboeken tekort om studenten en onderzoekers voor te bereiden op een zinvolle, actieve bijdrage aan het actuele debat. We stellen die ontwikkelingen van het landschap vast op drie verwante domeinen: in de jeugdliteratuur zelf, in de maatschappij, en in het onderzoek. We belichten die drie verschuivingen in het volgende deel van deze inleiding, om dan af te sluiten met een overzicht van de hoofdstukken.

Jeugdliteratuur in beweging

Ten eerste evolueert de jeugdliteratuur zelf. Onder de invloed van een aantal toonaangevende uitgeverijen, recensenten, en jury's heeft het literaire en artistieke jeugdboek sinds de late jaren 1980 aan terrein gewonnen. Nog steeds proberen auteurs en illustratoren

inhoudelijk en vormelijk grenzen te verleggen. Nederland en Vlaanderen spelen daarin een voortrekkersrol en krijgen daarvoor ook internationale erkenning. Zo ontving de Nederlander Guus Kuijer, een belangrijk pleitbezorger van het literaire kinderboek sinds de jaren 1970, in 2012 de prestigieuze Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA). In 2019 ging dezelfde prijs naar de Vlaamse auteur Bart Moeyaert, die door de jury geroemd werd voor de taal en vorm van zijn boeken:

Bart Moeyaert hanteert een literaire taal die gebald en muzikaal is, en een suggestief geladen verteltechniek die een filmisch gevoel van nabijheid creëert. Hij werkt in tinten grijs. Hij maakt geen duidelijk onderscheid tussen goed en kwaad, helden en schurken. In plaats daarvan neemt hij complexe relaties onder de loep. Evenmin serveert Moeyaert in zijn boeken een eenduidig gelukkig einde. In plaats daarvan krijgt de weg voorwaarts vorm door een beter begrip van de omstandigheden en de personages zelf.¹

De criteria die de jury hier hanteert zijn onmiskenbaar literair. Ze veronderstellen een lezer die kan genieten van mooie taal en van filmisch vertelde scènes. De jury neemt aan dat jonge lezers niet per se op zoek zijn naar een eenduidige boodschap en dat ze een boek niet verwerpen als het een open einde heeft of als niet alle wensen ingelost worden. Daarin is de ALMA-jury niet alleen. De Nederlandse schrijver Ted van Lieshout, die er niet voor terugschrikt om onderwerpen als pedofilie en incontinentie bij ouderen aan te kaarten in een jeugdboek, werd genomineerd voor de Hans Christian Andersen Medal, de officiële ‘Nobelprijs’ voor de jeugdliteratuur. Ook de auteurs Edward van de Vendel en Bart Moeyaert en illustratoren als Klaas Verplancke en Carll Cneut waren al finalisten voor deze prijs. Deze laatsten krijgen onder andere waardering voor hun stilistisch vernuft en creatieve omgang met de Vlaamse schilderkunst (Vermeulen 2006). Literaire jeugdboeken kunnen ondertussen op een grote schare volwassen lezers rekenen, die ze kopen voor hun eigen plezier. Een actie als ‘De Grote Vriendelijke 100’ speelt daarop in: daar “kunnen volwassen lezers stemmen op hun favoriete kinderboeken aller tijden” (Grote Vriendelijke Podcast 2025). De poster met de honderd titels die uit de stemming voortvloeit zet die volwassen lezers vervolgens aan om zoveel mogelijk titels te lezen en aan te kruisen.

Ondanks de waardering voor vormelijke experimenten en suggestieve, gelaagde verhalen zijn de jeugdliteratuuropvattingen van toonaangevende spelers in het veld ook in een andere richting geëvolueerd. Al in 1990 uitte de Nederlandse onderzoeker Anne de Vries onder de titel “Het verdwijnende kinderboek” kritiek op het bekronen van jeugdliteratuur

die het leesplezier van kinderen uit het oog verloor: “In de voorkeur van de critici vindt dus een verschuiving plaats naar de minst toegankelijke boeken. En de kritiek op de meest toegankelijke boeken is sterk toegenomen,” stelde hij vast (67). In de daaropvolgende jaren sloten meerdere critici en auteurs zich aan bij de bedenkingen van De Vries als het gaat om de waardering van jeugdliteratuur. Al te bevreemdend experiment wordt niet langer door literaire jury’s en recensenten gewaardeerd. Het pleidooi van de Nederlandse schrijver Edward van de Vendel (2012) dat goede jeugdliteratuur “bi” moet zijn – zowel literair verdienstelijk als aantrekkelijk voor jonge lezers – heeft bij veel recensenten en jeugdauteurs instemming gevonden. Er wordt van de makers van kinderboeken dan ook gevraagd dat ze de moeilijke balans vinden tussen vernieuwing, literaire kwaliteit, en toegankelijkheid. Die vraag wordt aangescherpt doordat kinderboeken zich moeten handhaven in een landschap waarin ‘het scherm’ steeds dominanter wordt, in de vorm van tablets, smartphones, het internet, en games, of oudere media als film en televisie. De verhouding tussen boek en scherm wordt soms als concurrentie gezien, maar heeft evenzeer geleid tot hybride vormen, zoals kinderboekenapps of reacties van lezers op sociale media als BookTok.

Maatschappij in beweging

Ten tweede is de maatschappij aan verandering onderhevig, en die evoluties hebben ook een weerslag op de jeugdliteratuur en de studie ervan. De ontwikkeling van de diverse samenleving ligt hier als voorbeeld voor de hand. Al sinds de jaren 1980 probeert de Jenny Smelik-IBBY Prijs “boeken onder de aandacht te brengen waarin culturele diversiteit een vanzelfsprekende rol speelt en waarin het beeld van de verschillende culturen opbouwend in plaats van problematiserend is” (IBBY). Het debat is dus niet nieuw, maar de stemmen die stellen dat de diversiteit in kinderboeken te weinig zichtbaar is en dat racisme er welig tiert, klinken de laatste jaren steeds luider. Dit heeft enerzijds geleid tot een verharding van de standpunten, zoals duidelijk werd in de discussies en betogingen rond de figuur van Zwarte Piet. Daarnaast zijn er vele initiatieven die – vaak via kinderen – op een constructieve manier proberen bij te dragen aan een maatschappij waarin iedereen zich thuis kan voelen en mensen respect hebben voor elkaar. In december 2017 besliste Charlotte Dematons dat ze geen nieuwe uitgave van haar bestseller *Sinterklaas* wilde nadat ze geluisterd had naar de klachten over haar afbeeldingen van de zwarte pieten. In 2023 bracht ze een nieuwe editie uit, waarin een positieve representatie van diversiteit centraal staat. Organisaties als Studio Sesam, ROSE Stories, Literatuur Vlaanderen, en het Nederlands Letterenfonds proberen positieve impulsen te geven aan het kinderboekenlandschap door meer auteurs met

een migratieachtergrond aan te moedigen om kinderboeken te schrijven. Daarnaast speelt de Nederlandstalige jeugdliteratuur de laatste decennia een voortrekkersrol in het stimuleren van openheid voor gender- en seksuele diversiteit. Queer en trans personages staan centraal in recente prijswinnaars als *Het lammetje dat een varken is* (2017) van Pim Lammers en Milja Praagman, *Een zee van liefde* van Pieter Gaudesaboos (2021) en *Oever* van Ludwig Volbeda (2024), ondanks de weerstand van conservatieve groepen die deze thema's niet gepast vinden voor kinderen en soms zo ver gaan dat ze de makers beschuldigen van pedofilie (Van de Griend 2023).

Onder invloed van het politieke klimaat in Europa en de Verenigde Staten, waarin conservatieve stromingen het cultuurbeleid de laatste jaren sterk bepaald hebben, wordt de vraag naar progressieve, politiek geëngageerde jeugdliteratuur en aangepaste theoretische perspectieven steeds urgenter. De behoefte aan maatschappelijk relevante boeken wordt onder andere ingevuld door een opvallende toename in levensverhalen (*lifewriting*) die sociale kwesties aansnijden, zoals ervaringen van vluchtelingen en mensenhandel. De *Slash*-reeks, een serie boeken met levensverhalen van jongeren opgeschreven door bekende Nederlandse en Vlaamse auteurs, is hiervan een mooi voorbeeld. De imprint *Querido Glow* brengt dan weer jeugdboeken samen rond LHBTQIA+-hoofdpersonen. Bovendien maken de controverses rond de rol van de media en *fake news* eens te meer duidelijk dat kritische geletterdheid een noodzaak is in de opvoeding van kinderen. Daarin is voor jeugdliteratuur met oog voor maatschappelijke debatten een belangrijke rol weggelegd. Maar ook de vorm telt: boeken kunnen vormelijke experimenten inzetten om het kritisch denken van jonge lezers te stimuleren, bijvoorbeeld wanneer een verhaal verteld wordt vanuit meerdere perspectieven of wanneer de grenzen van het verhaal doorbroken worden en de relatie tussen fictie en werkelijkheid het onderwerp is (*metafictie*). Sommige boeken confronteren lezers met hun eigen veronderstellingen om zo hun zelfreflectie en kritisch denken te stimuleren. Een mooi voorbeeld daarvan is *De nacht van Ronke* (2021) van Jef Aerts, een boek waarin de lezer zelf moet ontdekken dat het hoofdpersonage blind is. Het verhaal kan hen laten nadenken over hun eigen beeld van mensen met een beperking. Daarnaast proberen sommige auteurs via non-fictie de kritische geletterdheid van kinderen te stimuleren: dat doen Kathleen Royen en Fran Vanseveren voor sociale media (2022) en Ted van Lieshout (2024) voor geschiedschrijving en kunst.

Naast de toegenomen etnisch-culturele diversiteit hebben andere demografische verschuivingen een impact op de studie van kinderboeken. De vergrijzing vertaalt zich in de sociologie naar een groter bewustzijn van stereotypen rond ouderen, en daarnaast besteden

de media veel aandacht aan de (negatieve) beeldvorming rond generaties als de *babyboomers* en *Gen Z*, die als concurrenten van elkaar worden opgevoerd (bijvoorbeeld tijdens de Covid-19-pandemie, het klimaatdebat, of in discussies over de pensioenleeftijd). Deze tendensen geven aan dat er nood is aan meer dialoog en wederzijds begrip tussen de generaties, en de jeugdliteratuur wordt gezien als een medium dat uitermate geschikt is om bij te dragen aan de beeldvorming rond leeftijd. Tegelijkertijd laten kinderen en jongeren zich de laatste jaren nadrukkelijk horen in het maatschappelijke debat. Op sociale media vertonen veel jongeren maatschappelijke betrokkenheid bij politieke conflicten zoals de oorlog in Gaza. Met de klimaatmarsen slaagden ze erin te wegen op de politieke agenda. Soms zorgt dat voor spanningen tussen de generaties, maar de laatste jaren is er een groeiende waardering voor de positieve bijdrage die kinderen en jongeren kunnen leveren aan de maatschappij en de cultuur. De interesse in de meningen en de artistieke productie van jonge mensen neemt toe. Een mooi voorbeeld is het Europese project *Seen and Heard*, dat haar missie als volgt omschrijft: “*Seen and Heard* is een project over vrijheid van expressie, dat draait om jonge mensen in Europa. Als kerndoelen wil het creatief protest produceren en de vrije meningsuiting stimuleren samen MET jonge mensen, die hier zelf beschouwd worden als kunstenaars, makers en genezers.”²

In een decennium waarin polarisatie als een teken van de tijd gezien wordt, is het waarschijnlijk niet toevallig dat begrippen als *empathie*, *affect*, *burgerschap*, en *kritische geletterdheid* prominent aanwezig zijn in het discours over jeugdliteratuur. Daarmee probeert men ook een tegengewicht te bieden aan de nadruk die het onderwijs op *Science, Technology, Engineering, and Mathematics* (STEM) legt om kinderen op te leiden in functie van de wensen en noden van de arbeidsmarkt. De angst heerst dat lezen in de verdrukking komt wanneer de maatschappij zoveel waarde toekent aan de exacte wetenschappen – waarde die zich vertaalt naar tijd, geld, en maatschappelijk prestige. Daartegenover staat een beweging die stelt dat de wetenschappen en de kunsten best complementair kunnen zijn: in STEAM wordt STEM aangevuld met de A van *Arts*. De jeugdliteratuur biedt van deze complementariteit een mooi voorbeeld, met fictie over wetenschappers en ontdekkers in de dop, en non-fictie waarin wetenschap voor kinderen uitgelegd worden door gebruik te maken van verhaaltechnieken en literaire beelden. Bovendien gaan de wetenschappen en de (jeugd)literatuur een alliantie aan in de strijd tegen de opwarming van de aarde die de politieke wereldagenda mee bepaalt. Het aantal fantasieverhalen waarin de effecten van de klimaatcrisis gethematiseerd worden, is niet meer te tellen.

Onderzoek in beweging

Ten derde evolueert de studie van jeugdboeken samen met de geesteswetenschappen en de menswetenschappen in het algemeen. Onderzoek naar jeugdliteratuur heeft zich altijd al laten voeden door andere disciplines, zoals de pedagogiek, de psychologie, de filosofie, en de sociologie. Ook de maatschappelijke evoluties die we hierboven schetsten, vertalen zich naar nieuwe tendensen en perspectieven. Zo is er sinds de jaren 1970 veel aandacht voor machtsverhoudingen in kinderboeken, geïnspireerd door de theorieën van Michel Foucault en Mikhail Bakhtin, en toegepast op zowel relaties tussen volwassenen en kinderen als die tussen mens en maatschappij. Daarbij is er een evolutie merkbaar waarbij niet langer de machteloosheid van kinderen benadrukt wordt. Onderzoekers als Clémentine Beauvais (2015), Robin Bernstein (2020), en Marah Gubar (2016) tonen dat kinderen vormen van macht bezitten die vaak onder de radar blijven. Die beweging heeft ook effect op de onderzoeksmethodes zelf, waarbij er meer aandacht komt voor de stem van kinderen als onderzoeksobject en als jonge onderzoeker in zogenaamd *participatief onderzoek* (Deszcz-Tryhubczak 2016).

Verder is de invloed van de exacte wetenschappen op het recente onderzoek naar jeugdliteratuur onmiskenbaar. De cognitieve literatuurwetenschap haalt haar inspiratie uit onderzoek naar het menselijke brein en posthumanistische literatuurwetenschappers vragen zich af hoe mensen al dan niet verschillen van dieren en machines en hoe verhalen met deze gelijkenissen en verschillen omgaan en spelen. Deze wetenschappelijke benaderingen geven nieuwe impulsen aan theoretische perspectieven die al langer in zwang zijn in de studie van jeugdliteratuur, zoals de *narratologie*, waarin verteltechnieken geanalyseerd worden, de *genetische literatuurwetenschap*, die het ontstaansproces van verhalen onder de loep neemt, en de *ecokritiek*, die de relatie tussen mens en natuur onderzoekt. Ten slotte belooft het onderzoek naar jeugdliteratuur op korte termijn verder te evolueren onder invloed van de *Digital Humanities*, waarbij computertechnieken ingezet worden voor zogeheten *distant reading* (Moretti 2013) of 'lezen op afstand': grote tekstcorpora worden nu al digitaal onderzocht, bijvoorbeeld om ideologisch gekleurde patronen te ontdekken of verschillen tussen varianten en edities bloot te leggen (Joosen, Neyt & Van Hulle 2019). De snelle ontwikkeling van artificiële intelligentie brengt dit veld in een ongekende stroomversnelling.

Opzet en overzicht

In het licht van de veranderende jeugdliteratuur, maatschappij, en onderzoek is een nieuw handboek aan de orde, om studenten en onderzoekers bakens te geven om hun weg te vinden in het boeiende, dynamische landschap dat de studie van de jeugdliteratuur is. Op die manier kunnen zij zich ontwikkelen tot onderzoekers die mee de agenda van morgen zullen bepalen, die verder gekleurd zal worden door nieuwe ontwikkelingen, inzichten, en perspectieven. Dit handboek weerspiegelt zowel de geschetste tendensen in de jeugdliteratuur zelf als die in de maatschappij en theorievorming. Waar de eerdere handboeken zijn ingedeeld aan de hand van veel voorkomende genres in de jeugdliteratuur (zoals Joosen & Vloeberghs 2008), elementen van het communicatieproces (bijvoorbeeld Ghesquiere 1982; 2009) of de inzetbaarheid van jeugdboeken in het onderwijs (Van Coillie 1999, Mooren et al. 2012), vormen in dit boek maatschappelijke kwesties en de bijbehorende theoretische benaderingen het uitgangspunt. In tien hoofdstukken komen thema's aan bod die in de maatschappij van vandaag aandacht vragen: macht, leeftijd, ruimte, wetenschap, diversiteit, levensverhalen, creatieve processen, media, culturele uitwisselingen, en lezen. In elk hoofdstuk staat de vraag centraal naar de rol die jeugdboeken kunnen spelen in het denken over deze thema's. Die vraag wordt telkens gekaderd in theorieën die voor het specifieke maatschappelijke vraagstuk relevant zijn. Daarmee onderschrijft dit handboek de noodzaak van theorievorming over literatuur in het algemeen en jeugdliteratuur in het bijzonder. In "What Are We After? Children's Literature Studies and Literary Theory Now" (2005) signaleert de Canadese onderzoeker Perry Nodelman een groeiende twijfel aan de wenselijkheid van theorieën binnen literatuur- en cultuurstudies. Hij wijst daarbij op een veel genoemd bezwaar tegen theorie, namelijk dat ze ertoe leidt dat te veel wetenschappers hetzelfde doen en dat theorie te voorspelbaar is: "Theorie als een worstenmachine, waar je aan de ene kant teksten ingiet zodat er aan de andere kant 'nieuwe' interpretaties uitkomen" (2005: 6).³ In dit handboek hanteren we een pragmatische visie op theorie: het gaat niet om de theorie als zodanig, maar om de praktische toepasbaarheid ervan op jeugdliteratuur en de inzichten die dat oplevert. De theorieën die aan bod komen, zijn zoeklichten die maatschappelijke vragen en jeugdboeken met elkaar in verband brengen – de richtingen waarvan we lezers willen laten proeven, om het met de woorden van Winny Ang te zeggen. Ze zetten ons aan het denken over wat al te vaak als vanzelfsprekend wordt aangenomen en maken het mogelijk om vragen te stellen die nog niet eerder of nog niet in deze vorm aan de orde kwamen. Zo kunnen ze ook verrassende ontdekkingen opleveren.

Het doel van dit handboek is om studenten en onderzoekers via theoretische benaderingen kritisch inzicht te verschaffen in de jeugdliteratuur en hen te stimuleren om op hun beurt nieuwe vragen en kritische perspectieven te ontwikkelen. Daarbij beginnen we, in hoofdstuk 2, met de machtsverhoudingen in kinderboeken, in het bijzonder de relatie tussen kinderen en volwassenen. Zoals gezegd is het aandeel van volwassenen in de productie, distributie, en receptie van jeugdboeken vele malen groter dan dat van kinderen en jongeren. Vandaag is die machtsongelijkheid echter minder vanzelfsprekend dan in het verleden. De subtile manier waarop macht functioneert in kinderboeken wordt eerst verkend vanuit de *carnavaltheorie*, ontwikkeld door Mikhail Bakhtin en toegepast op jeugdliteratuur door denkers als Maria Nikolajeva (2010) en John Stephens (1992). Carnaval is een begrip dat wijst op de (tijdelijke) omkering van machtsrelaties, en, in het geval van jeugdliteratuur, op het potentieel van zowel de jeugdige protagonist(en) als de jonge lezers om verhoudingen kritisch te bevragen. Dat potentieel wordt verder verkend aan de hand van het begrip *might*, dat ontwikkeld is door Clémentine Beauvais (2015) en zich vrij laat vertalen naar ‘mogelijkheid als macht,’ als een andere vorm van macht voor kinderen. Daarnaast bespreken we het *verwantschapsmodel* (Gubar 2016), dat de verbondenheid tussen volwassenen en kinderen benadrukt en de basis kan zijn om machtsverschillen te onderzoeken. Tot slot biedt *childism* (Wall 2019) een interessant perspectief: die theorie gaat uit van de ervaringen van kinderen om maatschappelijke praktijken in bredere zin te bevragen.

Hoofdstuk 3 belicht recente tendensen in de jeugdliteratuur vanuit de studie van leeftijd. We vertrekken vanuit het gegeven dat intergenerationele relaties van oudsher centraal staan in kinderboeken, maar dat zij in het licht van de huidige demografische spanningen en de ontwikkelingen op theoretisch vlak extra aandacht verdienen. Ook in dit hoofdstuk staan machtsrelaties en normen centraal, maar de focus ligt iets anders dan in het vorige. We gaan in hoofdstuk 3 na hoe leeftijdsfasen onderscheiden en vormgegeven worden in kinderboeken en hoe en welke leeftijdsnormen er aangeleerd of bevraagd worden. Naast opvattingen over kindertijd, adolescentie en opgroeien kijken we in het bijzonder naar leeftijdsnormen die te maken hebben met volwassenheid en ouderdom.

In hoofdstuk 4 verkennen we *ruimte* in jeugdliteratuur. We gaan we in op de gevolgen van het feit dat steeds meer kinderen in de 21ste eeuw opgroeien in een stedelijke omgeving, waarin natuur bovendien sterk is bedreigd. Veel kinderen hebben geen onmiddellijke toegang meer tot natuur en verkeer; sociale omgangsregels of andere uitdagingen belemmeren hen in een vrije verkenning van hun leefomgeving. Daarnaast dragen meerdere maatschappelijke tendensen ertoe bij dat ‘thuis’ als veilige plek niet langer vanzelfsprekend

is: scheiding, armoede of migratie leiden ertoe dat ‘thuis’ voor vele kinderen de relatie tot een vaste plek is verloren. Tegelijkertijd benadrukken recente kinderboeken dat het niet alleen kommer en kwel is in de stad, maar dat de stad ook een speelruimte kan zijn, en de ontmoetingsplaats bij uitstek voor mensen met verschillende culturele achtergronden. Bovendien wijzen wetenschappers erop dat meer verstedelijking soelaas kan bieden voor de vervuiling in westerse landen. Vanuit theoretische perspectieven ontwikkeld binnen *ecocriticism* en *urban studies* onderzoeken we hoe jeugdboeken de verhouding tussen kinderen en ruimte belichten.

Technologie en het menselijke brein staan centraal in hoofdstuk 5. We leven in wat ‘de eeuw van het brein’ wordt genoemd. Dankzij de neurologische wetenschap hebben we steeds meer inzicht in hoe onze hersenen werken en dat heeft onder meer een impact op de ontwikkeling van artificiële intelligentie. Deze technologische evolutie roept tal van nieuwe ethische en sociale vragen op die onderwerp zijn van het posthumanisme, vooral met betrekking tot de grens tussen mens en dier en mens en robot. Die vraagstukken zijn geregeld onderwerp van adolescentenromans, maar ook van boeken voor jongere lezers. Verder wordt de studie van de jeugdliteratuur beïnvloed door nieuwe inzichten in de werking van ons brein, vooral vanuit de cognitieve literatuurwetenschap. In dit hoofdstuk werken we onder meer met concepten als *scripts*, *schema's*, en *metaforen* om de mogelijke effecten van jeugdboeken op lezers na te gaan. Bovendien belicht dit hoofdstuk een genre dat pas recent erkenning is gaan krijgen voor zijn mogelijke literaire waarde: non-fictie voor kinderen.

In hoofdstuk 6 staat het maatschappelijke debat rond etnisch-culturele en genderdiversiteit centraal. Hoewel de veelkleurigheid van de Nederlandse en Vlaamse samenleving een gegeven is, houdt de jeugdliteratuur vooralsnog vast aan ‘wit’ als norm. “Prinsesjes zijn nog altijd blond” in kinderboeken, stelt literatuurwetenschapper Sandra van Voorst (2017) vast. Bovendien is de meerderheid van de witte hoofdpersonages mannelijk (De Bruijn et al. 2021). De kritiek op die eenzijdigheid neemt echter toe en steeds vaker wijzen onderzoekers op de noodzaak tot verandering, op de positieve rol die jeugdboeken met betrekking tot dit maatschappelijke vraagstuk zouden kunnen spelen. Ook op vlak van genderidentiteit zetten makers en onderzoekers jeugdliteratuur in als middel om de verscheidenheid te vergroten. Jeugdboeken zouden zowel herkenning als verkenning moeten bieden, en dat aan een divers lezerspubliek. Net als in hoofdstuk 5 maken we hier gebruik van de aannames binnen de cognitieve literatuurwetenschap dat lezen de overtuigingen en denkbelden van lezers kan beïnvloeden. Vooral het concept *vermogen tot empathie* is hier relevant. Verder

belichten we de mogelijkheden van het *kritische diversiteitsbewustzijn*, de *intersectionaliteits-theorie*, de feministische literatuurkritiek, en de postkoloniale benadering van literatuur.

De functie van herkenning en verkenning bieden is bij uitstek zichtbaar in de vele levensverhalen die voor en door jongeren geschreven worden. Het vertellen, vastleggen en delen van levensverhalen wordt bovendien in toenemende mate gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor identiteitsvorming van mensen. Autobiografieën, biografieën en dagboeken behoren de laatste decennia tot de populairste literaire genres, ook binnen de jeugdliteratuur. Lezers vinden de verhalen vooral aantrekkelijk omdat ze ‘authentiek’ zouden zijn, dat wil zeggen gebaseerd op feiten en betrouwbaar. Onderzoek naar levensverhalen, aangeduid als *lifewriting-studies*, laat zien dat het hier gaat om een weerbarstig begrip en dat de relatie tussen feit en fictie soms complexer is dan ze op het eerste gezicht lijkt. Bovendien wijzen deze studies ook op allerlei ethische vragen die de publicatie van levensverhalen met zich meebrengt, zoals het recht om over anderen te schrijven. In deze context gaat het in hoofdstuk 7 om een verkenning van levensverhalen voor jonge lezers met begrippen als *autonomie*, *stem*, en *verantwoordelijkheid* (in het Engels vervat in het concept *agency*).

Ook het volgende hoofdstuk gaat dieper in op de vraag hoe verhalen ontstaan en vorm krijgen, maar hier ligt de focus op het schrijfproces. Wanneer lezers een boek in handen hebben, zijn ze zich niet altijd bewust van de stappen die daaraan vooraf zijn gegaan. Inzicht in de manier waarop teksten tot stand komen, kan bijdragen aan kritische geletterdheid en een beter begrip van mogelijke betekenissen die in de tekst vervat zitten. Die focus op het schrijfproces maakt al langer deel uit van de literatuurwetenschappen, maar krijgt nieuwe impulsen vanuit de *genetische literatuurstudie*, en onderzoekers proberen ook de brug te slaan met het onderwijs. Vaak wordt gedacht dat een creatieve geest schrijvers en illustratoren in staat stelt om in een vloed van inspiratie hun verhaal op te schrijven of te tekenen. In werkelijkheid bestaat een creatief proces uit ideeën uitproberen om te zien of ze (mis)lukken, uit schrappen en schaven, met vaak twijfel over de kwaliteit van het eindresultaat. Bovendien moeten schrijvers voortdurend rekening houden met anderen: met de uitgever, de illustrator, de bemiddelaar en de beoogde lezers, en kunnen boeken ook nog veranderen nadat ze gepubliceerd zijn. In hoofdstuk 8 is er aandacht voor dit ontstaansproces van boeken vanuit de invalshoek van de genetische literatuurstudie, met oog voor archiefmateriaal (zoals notitieboeken, schetsen, manuscripten, typescripten), en de manieren waarop auteurs, illustratoren, en uitgevers Pinterest, Padlet, en paratekst inzetten.

Maar worden al die kinderboeken en online verhalen nog wel gelezen, nu ze concurrentie hebben van film, televisie, smartphones, en tablets? De vraag hoe literatuur zich kan

handhaven in het huidige medialandschap baart vele makers, leerkrachten en ouders zorgen. In hoofdstuk 9 staan de kruisbestuivingen tussen jeugdliteratuur en andere media centraal, die zeker niet uniek zijn voor ons tijdsgewricht. Zo is er van oudsher een hechte relatie tussen jeugdliteratuur en jeugdtheater. Met de opkomst van film, televisie, en de digitale media zijn adaptaties aan de orde van de dag. Commerciële overwegingen spelen daarin zeker een belangrijke rol. Een verfilming van een klassiek boek trekt sneller volle zalen dan een volledig nieuw script. Andere motieven, zoals het behoud van cultureel erfgoed, mogen niet uit het oog worden verloren. In dit hoofdstuk worden mediale bewerkingen in een brede context geplaatst, met aandacht voor de selectie, de productie, en de receptie ervan. Begrippen als *intermedialiteit*, *multimodaliteit* en *canonvorming* zullen hierbij leidend zijn.

Kruisbestuiving vindt niet alleen plaats tussen verschillende media, maar ook over nationale en taalkundige grenzen. Daarom richt hoofdstuk 10 de pijlen op jeugdliteratuur in vertaling. Vertaalde werken maken een belangrijk deel uit van het aanbod aan kinderboeken in Nederland en Vlaanderen. Vaak lezen we deze werken zonder direct oog te hebben voor de keuzes die de vertaler heeft gemaakt, maar deze kunnen een groot effect hebben op het boek dat een Nederlandstalige lezer in handen krijgt. In hoofdstuk 10 bespreken we een aantal van de belangrijkste vertaaltechnieken en bekijken we de verschillende opvattingen die er bestaan over het kiezen van de best passende vertaalstrategie. Daarnaast werpen we ook een kritische blik op de manier waarop vertalingen een rol spelen in de uitwisseling van literaire werken tussen verschillende landen en taalgebieden – een uitwisseling die nog steeds verre van gelijkwaardig is.

Dat vertalingen een groot aandeel hebben in het hedendaagse jeugdboekenaanbod, is een onderwerp waarvan volwassen bemiddelaars zich vaak bewuster zijn dan jonge lezers, die daarvoor meestal pas gaandeweg in hun leesontwikkeling oog krijgen. Hoe die ontwikkeling verloopt en wat jonge lezers al weten en kunnen, beschrijven we in het 11de en laatste hoofdstuk. Centraal daarin staat het *reader response criticism*, onderzoek dat verkent hoe lezers betekenis geven aan literaire teksten. Op basis van de nieuwe inzichten over de machtsverhouding tussen volwassenen en kinderen die in hoofdstuk 2 zijn geïntroduceerd, gaan we aan het slot van dit hoofdstuk ook in op de overeenkomsten en verschillen tussen kinderen, jongeren en volwassenen als het gaat om de beoordeling van jeugdboeken en laten we zien hoe literaire gesprekken op basis van intergenerationele solidariteit mogelijkheden bieden om het tijt te keren van de ontleding die door veel bemiddelaars wordt gesignaleerd.

In elk van deze hoofdstukken worden de debatten, termen, en inzichten concreet gemaakt aan de hand van een kleine selectie van Nederlandstalige jeugdboeken. Daarbij kiezen we enerzijds voor klassiekers, die nog steeds gelezen worden maar nog maar zelden diepgaand geanalyseerd zijn, zoals *Pluk van de Petteflet* (1971) van Annie M.G. Schmidt. Anderzijds verwijzen we naar recente kinderboeken die nieuwe tendensen illustreren, zoals *Het raadsel van alles wat leeft, of de stinksokken van Jos Grootjes uit Driel* (2013) van Jan Paul Schutten en Floor Rieder als voorbeeld van literaire non-fictie. Ook het boek waar we dit hoofdstuk mee openden, *Oneindig ver*, komt aan bod: in hoofdstuk 8 kun je het ontstaansproces en de uitwisseling tussen schrijver en illustrator volgen.

Het rondkijken kan nu beginnen. Het landschap strekt zich uit, de zoeklichten liggen klaar. We hopen dat onze lezers bij hun verkenning glinsteringen en regenbogen zullen ontdekken. We zijn benieuwd naar de gedachten die zich in hen zullen opstapelen en die het landschap de komende jaren misschien verder zullen doen veranderen.

Bibliografie

Primaire literatuur

- Aerts, Jef, en Marit Törnqvist, ill. *De nacht van Ronke*. Amsterdam: Querido, 2021.
- Ang, Winny, en Marie Van Praag, ill. *Oneindig Ver*. Wielsbeke: De Eenhoorn, 2023.
- Dematons, Charlotte. *Sinterklaas*. Rotterdam: Lemniscaat, 2007.
- Dematons, Charlotte. *Sinterklaas*. Herziene uitgave. S.l.: Dematons, 2023.
- Gaudesaboos, Pieter. *Een zee van liefde*. Tiel: Lannoo, 2021.
- Lammers, Pim, en Milja Praagman. *Het lammetje dat een varken is*. Wielsbeke: De Eenhoorn, 2017.
- Lieshout, Ted van. *Voor de mooiste: De geschiedenis is van ons*. Amsterdam: Leopold, 2024.
- Royen, Kathleen Van, en Fran Vanseveren. *#vindikleuk: Alles over sociale media*. Tiel: Lannoo, 2022.
- Schmidt, Annie M.G, en Fiep Westendorp, ill. *Pluk van de Petteflet*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1971.
- Schutten, Jan Paul, en Floor Rieder, ill. *Het raadsel van alles wat leeft, of de stinksokken van Jos Grootjes uit Driel*. Haarlem: Gottmer, 2013.
- Volbeda, Ludwig. *Oever*. Amsterdam: Querido, 2024.

Secundaire literatuur

- Beauvais, Clémentine. *The Mighty Child: Time and Power in Children's Literature*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2015.

- Bernstein, Robin. “‘You Do It!’: Going-to-Bed Books and the Scripts of Children’s Literature.” *PMLA/Publications of the Modern Language Association of America* 135.5 (2020): 877-94. <https://doi.org/10.1632/pmla.2020.135.5.877>. Geraadpleegd op 5 juni 2025.
- Bruijn, Ymke de, Rosanneke A.G. Emmen, en Judi Mesman. “Ethnic Diversity in Children’s Books in the Netherlands.” *Early Childhood Education Journal* 49 (2021): 413-423.
- Coillie, Jan Van. *Leesbeesten en boekenfeesten: hoe werken (met) kinder- en jeugdboeken?* Leuven: Davidsfonds / Infodok, 1999.
- Daalder, Frans, en Irma Daalder-Schripsema, eds. *Van wormcruyt met suycker tot jeugdliteratuur*. Purmerend: Muusses, 1971.
- Deszcz-Tryhubczak, Justyna. “Using Literary Criticism for Children’s Rights: Toward a Participatory Research Model of Children’s Literature Studies.” *The Lion and the Unicorn* 40.2 (2016): 215–31. <https://doi.org/doi:10.1353/uni.2016.0012>. Geraadpleegd op 5 juni 2025.
- Ghesquiere, Rita. *Het verschijnsel jeugdliteratuur*. Leuven: Acco, 1982.
- Ghesquiere, Rita. *Jeugdliteratuur in perspectief*. Leuven: Acco, 2009.
- Griend, Robert van de. “De aanval op kinderboekenschrijver Pim Lammers schaadt juist de slachtoffers van misbruik.” *De Volkskrant* (17 februari 2023). <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-aanval-op-kinderboekenschrijver-pim-lammers-schaadt-juist-de-slachtoffers-van-misbruik~bofocod8/>. Geraadpleegd op 5 juni 2025.
- Grote vriendelijke podcast. “De Grote Vriendelijke 100.” <https://degrotevriendelijkepodcast.nl/de-gv100/>. Geraadpleegd op 5 juni 2025.
- Gubar, Marah. “The Hermeneutics of Recuperation: What a Kinship-Model Approach to Children’s Agency Could Do for Children’s Literature and Childhood Studies.” *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures* 8.1 (2016): 291-310.
- IBBY. “Jenny Smelik-IBBY Prijs.” <http://www.ibby-nederland.nl/jenny-smelik-ibby-prijs/>. Geraadpleegd op 11 januari 2018.
- Joosen, Vanessa, en Katrien Vloeberghs. *Uitgelezen jeugdliteratuur: een ontmoeting met traditie en vernieuwing*. Leuven: LannooCampus, 2008.
- Joosen, Vanessa, Vincent Neyt, en Dirk Van Hulle. “Épigenèse et littérature pour enfants: à propos des contes des frères Grimm.” *Genesis: manuscrits recherche, invention* 48 (2019): 21-36.
- Moerkercken-van der Meulen, Annie J., en Hanny Spelbrink, ed. *De wereld van het kinderboek: een oriëntatie voor onderwijzenden op het gebied van de jeugdlektuur*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1982.
- Mooren, Piet, et al. *Verborgene talenten: Jeugdliteratuur op school*. Bussum: Coutinho, 2012.
- Moretti, Franco. *Distant Reading*. Londen: Verso, 2013.
- Nikolajeva, Maria. *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*. Londen: Routledge, 2010.
- Nodelman, Perry. “What Are We After? Children’s Literature Studies and Literary Theory Now.” *Literature/littérature Canadienne Pour La Jeunesse* 31.2 (2005): 1-19.
- Stephens, John. *Language and Ideology in Children’s Fiction*. Londen: Longman, 1992.
- Vendel, Edward van de. “Is er hier iemand bi?” *Literatuur zonder leeftijd* 26.87 (2012): 70-79.
- Vermeulen, Marita. *Buiten de lijntjes gekleurd: Vlaamse illustratoren in de kijker*. Tielt: Lannoo, 2006.
- Voorst, Sandra van. “‘Prinsesjes zijn nog altijd blond’: waar zijn de jeugdboekenauteurs met een niet-westerse migratieachtergrond? Verslag over de periode 2006-2016.” *Literatuur zonder leeftijd*

31.103 (2017): 10-23. https://www.dbnl.org/tekst/_lit004201701_01/_lit004201701_01_0017.php. Geraadpleegd op 16 april 2025.

- Vos, Jacques, en Conny Meijer. *Wegwijs in de jeugdliteratuur*. Leiden: Nijhoff, 1985.
- Vries, Anne de. "Het verdwijnende kinderboek: opvattingen over jeugdliteratuur na 1980." *Leesgoed* 17.2 (1990): 64-68. https://www.dbnl.org/tekst/vrieo89verdo1_01/index.php. Geraadpleegd op 5 juni 2025.
- Wall, John. "From Childhood Studies to Childism: Reconstructing the Scholarly and Social Imaginations." *Children's Geographies* (2019): 1-14. <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1668912>. Geraadpleegd op 5 juni 2025.

Noten

- 1 "Bart Moeyaert has a literary language that is compressed and musical, and a suggestively charged narrative technique that conveys a filmlike sense of immediacy. He works in shades of grey. He draws no easy lines between good and evil, heroes and villains. Instead, he puts complex relationships under the loupe. Nor does Moeyaert serve up clear-cut happy endings. Instead, the onward path reveals itself in a comprehension of the circumstances and in the characters themselves" (<https://alma.se/en/laureates/bart-moeyaert>).
- 2 "Seen and Heard is a freedom of expression project, centered on young people in Europe. Its key objectives are identified as the co-production of creative protest and mobilisation of the human right of freedom of expression WITH young people, considered here as artists, makers, healers in their own right." (<https://seenandheardproject.eu/>)
- 3 "Theory as sausage machine, pouring texts in at one end, producing 'new' readings at the other."

HOOFDSTUK 2

Macht – Voor nu én later

Vanessa Joosen en Emma-Louise Silva

In 2021 werd de film *Yes Day* gelanceerd met de slogan: “For 24 hours, kids make the rules.” De film, gebaseerd op het gelijknamige boek van Amy Krouse Rosenthal en Tom Lichtenheld (2009), gaat over drie kinderen die zich neerslachtig voelen omdat ze zo vaak “neen” te horen krijgen. De “guidance counsellor” op school geeft het advies om een “yes day” te organiseren: 24 uur lang mogen hun ouders enkel “ja” antwoorden op alle vragen die de kinderen hun stellen. De ouders dragen zo de macht over aan hun kinderen. Het resultaat is een dag met veel glitter, een gigantische ijstaart, een autowasbeurt met de ramen naar beneden gerold en een feestje waar de badbubbels uit het dak komen. Of zoals het einde van *Daantje, de wereldkampioen* (1976, *Danny the Champion of the World*) van Roald Dahl het stelt: “Een boodschap voor alle kinderen die dit boek gelezen hebben. Als jij groot bent en zelf kinderen hebt, herinner je dan alsjeblieft één heel belangrijk ding! Aan een alledaagse [ouder] heb je niks. Waar een kind behoefte aan heeft en ook recht op heeft is een [ouder], die sprankelt!” (z.p.).¹ Geïnspireerd door Dahl, schrijft Donna Ferguson (2021) in *The Guardian* over een “in-charge day” die haar dochter jaarlijks krijgt, “wanneer de traditionele hiërarchie tussen ouder en kind helemaal omgekeerd wordt, wanneer ze haar fantasieën kan vervullen, wanneer ze kan weigeren om iets te doen wat ze niet wil, en wanneer ze de smaak te pakken kan krijgen van macht, autoriteit, en absolute vrijheid.”² Bovenstaande